

JOANNA GRELA

Uniwersytet Jagielloński

Wydział Filozoficzny

e-mail: j.grela@uj.edu.pl

ORCID: 0000-0001-7696-5296

DOI: 10.34813/ptr3.2023.5

Przepowiednie w buddyjskiej teorii i w praktyce. Czy Budda był niekonsekwentny?¹

Prophecies in Buddhist theory and in actual practice.
Was Buddha inconsistent?

Abstract. Buddhism, being a non-theistic tradition originated by a man, does not know the concept of prophecy as the voice of God or derived from God's inspiration, but has an extensive repertoire of prophecies made by Buddha and his successors, as well as divination practices adopted from the folk substrate. Although Buddhism advocates mindfulness and focusing on the present moment, and according to the canonical writings, the Buddha himself was against any practices of predicting future, yet he spoke about future events. The Author explores this theme in relation to the historical Buddha, attempting to indicate the main types of such utterances, and presents the results of her research into this phenomenon in later traditions, using the biographical materials of one of the schools of Tibetan Buddhism as an example.

Keywords: Buddha, Buddhism, Khyungpo Neljor, *lung bstan*, Maitreya, Shangpa Kagyu, *veyyākaraṇa*.

Zjawiska wieszczenia, transów proroczych, mediumizmu oraz różnorodne praktyki dywinacyjne występowały w Azji przed pojawieniem się buddyzmu. Choć Budda jednoznacznie je potępiał, zwłaszcza w kontekście czerpania z nich korzyści

¹ Wykaz skrótów: DN – *Dīgha Nikāya*; G – *Dpal ldan shangs pa bka' brgyud kyi do ha rdo rje'i tshig rkang dang mgur dbyangs phyogs gcig tu bsgrigs pa thos pa don ldan byin rlabs rgya mtsho*; KN – *Khuddaka Nikāya*; KNT – *Zhan sgom chos seng et al. Bla ma khyung po rnal 'byor gyi rnam thar zur tsaṃ*; KNS – *Karma ngag dbang yon tan rgya mtsho. Dpal ldan shangs pa bka' brgyud kyi ngo mtshar rin chen brgyud pa'i rnam thar la gsol ba 'debs pa u dumba ra'i phreng ba*; MN – *Majjhima Nikāya*; MNT – *Rmog lcog pa. Bla ma rin po che rmog lcog pa'i rnam thar*; p. – pali; s. – sanskryt; SZ – *Dpal ldan shangs pa bka' brgyud kyi gser chos rnam lnga*; t. – tybetański.

materialnych, a także niepotrzebnego zaprzątania umysłu kwestiami doczesności, formujący się i rozprzestrzeniający buddyzm, dostosowując się do lokalnych zwyczajów i starszych warstw kultury, w tym wierzeń ludowych, często asymilował takie praktyki, wpisując je we własne koncepcje i ich symboliczne reprezentacje. Do dziś występują one bodaj w każdym nurcie buddyzmu, niemniej – choć liczne i różnorodne – jako nielegitymizowane przez wczesne pisma kanoniczne oraz niebędące dla buddyzmu i jego ostatecznego celu kluczowe czy reprezentatywne, nie będą tutaj omawiane.

Interesujący wydał mi się inny wątek, wyłaniający się z lektury tekstów źródłowych. Budda, wbrew odnotowanemu w palijskich pismach kanonicznych wyraźnemu sprzeciwowi wobec praktyk przepowiadania przyszłości, sam wielokrotnie wypowiadał się na jej temat, co może jawić się jako niekonsekwencja. Hermeneutyczne podejście do lektury tekstów źródłowych, przyjrzenie się tym przepowiedniom z perspektywy całej doktryny i jej celu, pogrupowanie ich, by wskazać ideę przewodnią, może dać asumpt do wskazania odpowiedzi, czy mamy do czynienia z faktyczną sprzecznością.

Istotny wydaje mi się także kontekst epistemiczny. Akty przepowiadania przyszłości przez Buddę – uważanego za wyjątkowego, Oświeconego, ale tylko człowieka – na gruncie doktrynalnym wyjaśniane są w kategoriach wglądu w naturę rzeczywistości, implikującego wiedzę na temat korelacji przyczynowo-skutkowych oraz znajomość trzech czasów: przeszłości, teraźniejszości i przyszłości, a nie w kategoriach głosu Boga czy proroctwa wywodzonego z boskiego natchnienia lub kontaktów z wyższą potęgą czy światem duchowym. Stosowany w tym kontekście termin *veyyākaraṇa* (p.; s. *vyākaraṇa*), przekładany niekiedy jako „przepowiednia”, oznacza przede wszystkim „analizę”, „wyjaśnienie”, „szczegółowy opis”, „rozdzielenie” (Monier-Williams, 1923, s. 978).

Stosunek Buddy do przepowiadania przyszłości i jego przepowiednie

Jak głosi tradycja, słowa i pouczenia Buddy Gotamy (p.; s. Gautama), in. Śakjamuniego, były po jego śmierci przekazywane ustnie z pokolenia na pokolenie i zostały spisane blisko 500 lat później. Obszerny kanon palijski (p. *tipiṭaka*; trójkosz) – mający stanowić wierny zapis 40 lat nauczania w różnych lokalizacjach subkontynentu indyjskiego i dla zróżnicowanego audytorium – w wielu miejscach zawiera odniesienia do bardzo popularnych w starożytnych Indiach praktyk dywinacyjnych i profetycznych. Wszelkie tego typu umiejętności i aktywności są w nim jednoznacznie określane mianem ‘bydłęcej mądrości’ (p. *tirakkhānaviggā*), a szczegółowe listy piętnowanych przez Buddę praktyk należących do tych kategorii wymieniane są w kilku tekstach należących do Kanonu (np. *Dhammajala sutta*, DN 1.26–31; *Cūlavagga* V 33.3). Budda Gotama miał też zaprzeczać swojej wszechwiedzy, głosząc, że posiada jedynie wiedzę na temat przeszłych wcieleń, powiązań przyczynowo-skutkowych oraz

karmicznych skłonności (*Samaññaphala sutta*, DN 2.4.3.3; *Tevijjavacchagotta sutta*, MN 71.5–10).

Jednak mimo iż jednym z istotnych filarów buddyjskich praktyk jest uważność i skupienie na obecnej chwili, zaprzestanie identyfikowania się i podążania za myślami, w tym na temat przyszłości (a buddyjskie teksty kanoniczne przestrzegają wyznawców przed praktykami dywinacyjnymi oraz słuchaniem przepowiedni i wyroczni), sam Budda nie stronił od mówienia, jaka będzie przyszłość. Jego przepowiednie można pogrupować od treści na: dotyczące świata, jego własnej doktryny, niektórych osób.

W odniesieniu do świata Budda mówił zarówno o przyszłej degeneracji ludzi – długości i jakości ich życia (np. *Cakkavatti sihanada sutta*, DN 26.4–5), jak i o kresie naszego fizycznego wszechświata, na przykład z powodu coraz wyższej temperatury i braku opadów (*Sattasūriya sutta*, AN 7.66), powielając ówczesne indyjskie wyobrażenia o nieskończonym, cyklicznym formowaniu, trwaniu i destrukcji kolejnych światów czy następujących po sobie jugach, etapach istnienia materialnego świata.

Według tradycji Budda przepowiedział też zanik swojej doktryny, dhammy, która mogłaby trwać tysiąc lat, ale z powodu utworzenia zakonu żeńskiego miała zaniknąć już w połowie tego okresu (*Cūlavagga* X 1). Po latach, gdy okazała się nietrafna, przepowiednia ta zaczęła być obudowywana rozmaitymi komentarzami i schematami interpretacyjnymi. Klasyczny komentator Buddhaghosa z V w. n.e. wydłużył okres trwania nauk Buddy oraz istnienia jego relikwii do pięciu tysięcy lat (Patton, 2016, s. 1095), a szkoły mahajany nawet dalej.

Kanon palijski oraz późniejsze autorytatywne pisma mahajany przypisują Buddzie także przepowiednie o kolejnych buddach mających pojawić się w przyszłości, gdy zaniknie nauczanie poprzednika. Podobnie jak światy, tak i buddowie pojawiają się bowiem cyklicznie. Wczesne nikaje (kolekcje) należące do Kanonu palijskiego zawierają spisane mowy Buddy Gotamy opisującego swym uczniom sześciu (*Āṭānāṭṭiya suttanta*, DN 32, *Mahāpadhāna suttanta*, DN 14) bądź siedmiu buddów przeszłości, a także przepowiednie na temat przyszłego Buddy, Maitreji (p. Metteyya; *Cakkavatti sihanada sutta*, DN 26.8). Spośród wymienianych siedmiu, trzech pierwszych miało żyć jeszcze w poprzedniej *kappie* (p.; s. *kalpa*; bardzo długi odcinek czasu, eon), a czterech kolejnych, sam Śakjamuni oraz przyszły Budda Maitreja to buddowie obecnej *kappy*.

W popularnym w krajach therawady innym tekście kanonicznym, zwanym *Kroniką buddów* (*Buddhavaṃsa*, KN 14.3–26), mowa o dwunastu minionych *kappach* (przy czym nie w każdej pojawiali się buddowie) oraz o dwudziestu siedmiu buddach przed Buddą Gotamą, spośród których w swych wcześniejszych wcieleniach spotkał ostatnich dwudziestu czterech. Na Sri Lance oraz w buddyjskich obszarach Azji Południowo-Wschodniej cyklicznie organizowane są obchody poświęcone wszystkim 29 buddom opisywanym w tym tekście. Za ważny w świetle późniejszej buddyjskiej tradycji element narracji zawartych w *Kronice* uważam wzmianki o przepowiedniach, jakie przyszły Budda Gotama otrzymywał od swoich poprzedników. W poprzednich wcieleniach żył bowiem w ich czasach, podążał już duchową ścieżką, był ich uczniem i otrzymywał od nich przepowiednie przyszłego duchowego osiągnięcia.

W późniejszych pismach kanonicznych zawarte są znacznie dłuższe listy przyszłych buddów przepowiadanych przez Buddę Śakjamuniego, przy czym poszczególnym eonom przypisywanych jest albo pięciu, albo nawet tysiąc buddów; na każdej z tych list Maitreja ma być piątym buddą naszego eonu, który pojawi się około pięć tysięcy lat po swoim poprzedniku, Śakjamunim.

Bodaj najbardziej szczegółowy zapis przepowiedni przypisywanych Buddzie w kwestii jego następców – *Bhadrakalpika sūtra* z III w. n.e., niezachowana w całości w żadnym indyjskim języku i znana tylko w przekładach: chińskim oraz tybetańskim – podaje imiona 1002 buddów naszej kalpy, imiona ich obojga rodziców, nazwy miejsc urodzenia, liczbę wszystkich adherentów, a często też imiona przyszłych najwybitniejszych uczniów oraz szereg innych szczegółów. Dla przykładu Maitreja ma urodzić się w Ketumatī (obecnie Waranasi), w rodzinie wymienionych z imienia braminów, ma posiadać 960 milionów bliskich uczniów oraz niemal dwa razy tyle dalszych, będzie żył 84 tysiące lat, podobnie jak inni ludzie w tym czasie, a jego relikwie zostaną złożone w jednej stupie i nie będą dalej dystrybuowane (wersja tybetańska: *Bskal pa bzang po'i mdo* 2.B.6). W buddyzmie tybetańskim recytacja tekstu tej sutry uchodzi za sprawdzającą dobrostan i powodzenie, zgodnie z popularną koncepcją nawiązywania związków (t. *rten 'brel*).

Figura Maitreji pojawia się często także w kontekście ruchów mesjanistycznych Azji Południowej, Wschodniej i Południowo-Wschodniej, głoszących degenerację świata i jego odnowę, aktywnych zwłaszcza w czasach kryzysów gospodarczych czy politycznych rewolt.

W pismach późnej mahajany, a także w nowożytnej i współczesnej tradycji oralnej, oprócz przypisywanych Buddzie przepowiedni dotyczących przyszłych buddów przytaczane są też jego słowa lub ich interpretacje dotyczące pojawiania się wybitnych buddyjskich mistrzów, władców czy wydarzeń związanych z różnymi nurtami buddyzmu. Takie narracje zawierają proroctwa podające informacje historyczne, jednak nie sposób zweryfikować, czy zostały napisane przed konkretnymi wydarzeniami, czy po nich, w dodatku bywa, że w wypadku przywoływanych przez nie źródeł pisanych nie zachowały się oryginały i znamy je jedynie z późnych przekładów, z zacytowanych fragmentów lub z powołania się na źródło, w którym jednak brak takowych wzmianek. By zilustrować zjawiska tego typu, posłużę się przykładami zaczerpniętymi z kręgu buddyzmu tybetańskiego.

Jeden z pięciu ojców-założycieli szkoły sakja, Sonam Tsemo (t. *bsod nams rtse mo*), w swoim dziele z XII w. zacytował następującą przepowiednię Buddy Śakjamuniego: „Dwa tysiące pięćset lat po mojej parinirwanie prawdziwa dharma będzie propagowana w krainie ludzi o czerwonych twarzach”. Mowa tu o buddyzmie w Tybecie, jednak tekst, na który powołuje się Sonam Tsema, w ogóle nie zawiera takiej przepowiedni (van Schaik, 2007).

Inne popularne wśród Tybetańczyków źródło historyczne, kronika *Deb ther sngon* po z 1476 roku w rozdziale zatytułowanym *Królowie tybetańscy przepowiedziani w Mūlatantrze* zamieszcza przekład fragmentu rozdziału 51. *Mañjuśrīmūlatantry*. Tekst ten miał przepowiadać, iż w VII–VIII w. władcy propagujący buddyjską dharwę na północy pochodzić będą z rodu Ličchawich (*Gos lo tsa ba gzhon nu dpal*, 1996,

s. 36). Ustalenie, czy został napisany przed tym okresem, jest niemożliwe, podobnie jak to, czy autor miał na myśli Królestwo Tybetu.

Niejasne metafory i luźne odniesienia bywają dopasowywane do faktycznych wydarzeń lub postaci. Wybitni nauczyciele otrzymują też od swoich wyznawców imiona i tytuły, które pokrywają się z wcześniejszymi proroczymi deklaracjami. Niektóre proroctwa wydają się pojawiać na bieżąco, jak popularna od lat 70./80. XX wieku w kręgu zachodnich buddystów w przekazie ustnym przepowiednia przypisywana legendarnemu mistrzowi Padmasambhawie z VIII w., dotycząca rozprzestrzeniania się buddyzmu tybetańskiego w Ameryce Północnej oraz rozsiania się Tybetańczyków po całym świecie, gdy żelazne ptaki będą latać po niebie, a żelazne konie na kołach będą jeździć po drogach. Badaczom nie udało się do tej pory odnaleźć oryginalnych źródeł tekstualnych dla tej przepowiedni, a popularne sformułowanie o fruujących żelaznych ptakach wykorzystano w tytułach: filmu dokumentalnego (Bemak i Hitchcock, 2012) oraz książki (Li, 2022).

Zjawisko przepowiedni pojawiających się znacznie później niż przepowiadane wydarzenia znajduje jednak doktrynalne uprawomocnienie w tybetańskiej tradycji „ukrytych skarbów”, term (t. *gter ma*). Są to uznawane za ukryte w VIII stuleciu przekazy, mające zostać odkrytymi fizycznie bądź mentalnie – jako zdeponowane w strumieniu czyjegoś umysłu – w dowolnym momencie historii, także współcześnie.

Przepowiednie dotyczące duchowego rozwoju

Zindywidualizowane przepowiednie okazują się stałym elementem biografii zarówno Buddy, jak i późniejszych znanych adeptów buddyzmu. Tradycja głosi, że matka, będąc w ciąży z przyszłym Buddą Gotamą, miała sen, iż jej dziecko będzie duchowo rozwiniętą istotą, jego ojciec zaś po narodzinach otrzymał proroctwo, że syn zostanie albo świętym mężem, albo wielkim władcą. Sam Budda tuż po narodzinach miał z kolei ogłosić, że to jego ostatnie odrodzenie (Strong, 2009, s. 54). Przepowiednię dotyczącą wyzwolenia z kręgu sansary miał już otrzymać w swym znacznie wcześniejszym wcieleniu, kiedy był synem bogatego braminy, Sumedhą. Zostawszy ascetą, spotkał Dipankarę (p. *Dīpaṅkara*) – czwartego z dwudziestu dziewięciu historycznych buddów wymienianych w literaturze therawady – i w trakcie aktu służenia mu własnym ciałem za pomost na błotnistej drodze wyraził ślubowanie (*abhinihāra*) zostania w przyszłości buddą. Równocześnie miał zadeklarować odsunięcie swojej realizacji w czasie, by przez wiele odrodzeń pomagać istotom jako bodhisatta. Dipankara potwierdził wówczas jego intencje, deklarując, iż Sumedha zostanie Buddą Śakjamunim; przepowiedział też imiona jego rodziców i głównych uczniów (Ghosh 1987, s. 33–38; Gombrich 2012, s. 101). Przyszły Budda Śakjamuni w swych wcześniejszych wcieleniach spotykał również kolejnych buddów, odnawiał ślubowanie i otrzymywał od nich podobną przepowiednię, aż w końcu został – według tej rachuby – dwudziestym ósmym buddą. Wczesne szkoły buddyzmu głoszą, że takie ślubowanie złożone przed żyjącym Buddą oraz otrzymanie od niego przepowiedni (p. *veyyakaraṇa*) to istotny lub wręcz jedyny sposób na wkroczenie na duchową ścieżkę tej religii.

Analizując biografie i hagiografie tybetańskich nauczycieli buddyzmu, zauważyłam również powszechny element ich życiorysu: przepowiednię dotyczącą przyszłego duchowego oświecenia. Tybetańczycy nazywają ją *lungten* (t. *lung bstan*). Uzyskanie przepowiedni, kiedy i gdzie ktoś zostanie buddą, jest uważane za kamień milowy na duchowej ścieżce, ponieważ po jej otrzymaniu oświecenie uznawane jest za nieuchronne. Prześledziłam pod kątem występowania tego typu deklaracji ponad tysiąc stron trojakiemu rodzajowi pism kanonicznych szkoły szangpa kagju (*shangs pa bka' brgyud*)². W piętnastu spośród zachowanych osiemnastu biografii (*rnam thar*) tybetańskich dzierżycieli tej szkoły żyjących w latach ok. 978–1635 termin 'lungten' występuje 74 razy.

By zezemplifikować tego typu praktyki, krótko przedstawię wszystkie przepowiednie uzyskane przez założyciela wspomnianej szkoły; ukazują one spektrum i cechy specyficzne zjawiska. W wieloautorskiej biografii, zwanej krótką jedynie wzmianką (t. *zur tsam*), opisującej życie i dokonania założyciela szkoły szangpa kagju, Khjungpy Neldziora (*khyung po rnal 'byor*; ok. 978–1128 lub 990–1139), tybetański termin 'przepowiednia' pojawia się dwadzieścia sześć razy (KNT, s. 59–144). Dla porównania, w życiorysie jego głównego ucznia i następcy, Mogdziogpy (*rmog lcog pa*; XII w.) – już tylko pięć razy (MNT, s. 145–221).

Wracając do Khjungpy Neldziora, jego biografowie w trzech miejscach wspominają, że tuż po narodzinach w jego domostwie w Tybecie pojawił się indyjski mahasiddha Amogha, który przepowiedział, iż noworodek jest inkarnacją rozwiniętej duchowo istoty, w przyszłości uda się do Indii, gdzie otrzyma zaawansowane instrukcje medytacyjne, które zrealizuje, co uczyni go wielkim przewodnikiem istot.

Przyjrzyjmy się kolejnym przepowiedniom przytaczanym w głównej biografii; pozostałe gatunki literackie, jak modlitwy do biografii oraz pieśni urzeczywistnienia, jedynie rozwijają niektóre wątki. Kiedy Khjungpo Neldzior po raz pierwszy dotarł do Indii, indyjski bramin Ratna Phala polecił mu po powrocie do Tybetu udać się do kobiety, która hojnie obdarowała go turkusami i złotem, i przekazać jej specjalne instrukcje oraz przepowiednię, że zostanie matką. Gdy tak uczynił, w wizji ujrzał białą boginię oznajmiającą, iż owa kobieta – jego ciotka – urodzi trzech synów. Bogini podała ich imiona i dopowiedziała, że zostaną jego głównymi darczyńcami, dzięki czemu będzie mógł oddawać się tylko duchowej praktyce. Biografia podaje, iż ciotka w ciągu trzech lat istotnie urodziła troje dzieci, a te zostały najważniejszymi sponsorami Khjungpy Neldziora (KNT, s. 79–80).

Dalszy fragment biografii zawiera wzmiankę, iż indyjski guru Dordże Denpa (t. *rdo rje gdan pa*) ogłosił Khjungpie Neldziorowi, iż ten w poprzednim wcieleniu był wielkim śrawaką (s. *śrāvaka*; t. *nyan thos*), a w obecnym otrzyma mnisze śluby od tybetańskiej emanacji Buddy Amitabhy (s. *amitābha*), Langri Thangpy (t. *glang thang*) (KNS, s. 119). W innym tekście kanonicznym znajdujemy poszerzony opis przyszłej duchowej ścieżki Khjungpy Neldziora przepowiedziany przez Dordże Denpę:

Twoje urzeczywistnienie będzie równe mojemu, a ja otrzymałem przepowiednię od Buddy. Udasz się do czystej ziemi buddy, do Sukhawati (s. *sukhāvātī*; t. *bde ba can*). Nie

² (1) Biografie (t. *rnam thar*, całkowite wyzwolenie), w: SZ t. 1, s. 59–716; (2) modlitwy do biografii (*rnam thar gsol 'debs*), w: SZ t. 5, s. 87–223; (3) pieśni urzeczywistnienia (*mgur*), w: SZ, t. 5, s. 225–438.

zniechęcaj się kłótliwymi i trudnymi do zdyscyplinowania istotami, rozwijaj oświeconą postawę (bodhicittę). W miejscu, gdzie spontanicznie powstała mandala Samwary (s. *saṃvara*; t. *bde mchog*), będziesz miał dziesiątki tysięcy uczniów³.

Podczas kolejnej podróży do Indii Khjungpo Neldzior usłyszał od tego samego nauczyciela, iż ten otrzymał dla niego przepowiednię: Tybetańczyk powinien poprosić o instrukcje Danasile z Nalandy, ucznia Naropy, co umożliwi mu dalszy rozwój. Od innego indyjskiego guru, Maitripy, otrzymał trzykrotnie powtórzoną długą przepowiednię dotyczącą duchowej ścieżki i realizacji praktyk m.in. Sześcioramiennego Mahakali (s. *sadbhūjasītamahākāla*; t. *mgon po phyag drug pa*). Maitripa przepowiedział też Khjungpo Neldziorowi, że postępując zgodnie z instrukcjami medytacyjnymi w 13 dni, ujrzy twarz owego bóstwa i uzyska wszelkie nadnaturalne zdolności (s. *siddhi*).

Następna nauczycielka, kaszmirska joginka Niguma, przepowiedziała przyszłe oświecenie Khjungpy Neldziora oraz zawężenie wczesnej transmisji od mistrza do wyłącznie jednego ucznia, aż do siódmego pokolenia. Później, w północnych Indiach, Khjungpo Neldzior otrzymał od 13 wybitnych adeptów przepowiednię, iż uzyska błogosławieństwo i pouczenia od wybitnej joginki o imieniu Sukhasiddhi. Ta, gdy się z nią potem spotkał, zapowiadając jego oświecenie, przepowiedziała osiągnięcie przezeń czternastego poziomu (s. *bhūmi*, t. *sa*), czyli pełnego oświecenia, w Sukhawati, czystej ziemi Buddy Amitabhy. Według jej słów miał też – a później jego uczniowie – pomagać niezliczonym istotom. Sam akt udzielenia przepowiedni określony jest przy tym jako jej „wielka dobroć” (t. *drin che*) (G, s. 274), co świadczy o wartości przypisywanej takim praktykom.

Według biografów Sukhasiddhi udzieliła też – już pośmiertnie – licznych przepowiedni kolejnym pokoleniom jego uczniów: wspomnianemu wyżej Mogdziogpie, Kjergangpie (*skyer sgang pa*; 1143–1216) czy Sangje Nientynowi (*sangs rgyas gnyan ston*; 1175–1247 lub 1255), którzy spotykali ją w swych medytacyjnych wizjach.

Teksty źródłowe podają, że także Khjungpo Neldzior otrzymywał przepowiednie w takich stanach – od abstrakcyjnych buddów i bóstw medytacyjnych. Amitabha po zaprezentowaniu całego Sukhawati zapowiedział mu na przykład, że po tym ostatnim ludzkim wcieleniu odrodzi się w Sukhawati, a pokonawszy wszystkie demony (t. *bdud*), zostanie buddą (*mngon par byang chub*) i „obróci kołem”, czyli przekaze istotne pouczenia czy zainicjuje doktrynę jak Śakjamuni. Według tej przepowiedni również uczniowie Khjungpy Neldziora odradzać się będą w Sukhawati, zaś trzej kolejni następcy odrodzą się w Abhirati (s. t. *mngon dga'*) oraz Sukhawati i zostaną tam buddami (G, s. 283–284). Przy innej okazji Khjungpo Neldzior otrzymał też przepowiednię duchową od Tary – żeńskiego bóstwa współczucia.

Biografia podaje, iż pod koniec życia Amitabha i lamowie trzykrotnie przepowiedzieli Khjungpie Neldziorowi, że może już udać się do Sukhawati i uzyskać ciało tęczowe, czyli ostateczne osiągnięcie według tej tradycji. Khjungpo Neldzior odrzucił jednak tę możliwość, gdyż chciał dalej nauczać. Otrzymał wówczas zapewnienie, że

³ *Nga dang 'dra bar khyod kyis rtobs/ rgyal ba'i lun bstan bdag gis thob/ khyod kyang 'di nas sangs rgyas shing/ bde ba can du 'gro bar 'gyur/ rtsod ldan gdul dka'i sems can la/ skyo ba ma byed byang sems sgoms/ bde mchog rang byon dkyil 'khor gyi/ sa ru gdul bya khri phrag 'byung/* – G, s. 265.

może zostać buddą, zachowując swoje ciało fizyczne, a na koniec po trzykroć zapowiedzieli, że miejsce złożenia jego zachowanych, niekremowanych zwłok stanie się miejscem sakralnym, drugim Bodhgają, a linie transmisji jego dharma „będą jak rzeki” (KNT, s. 134). Ostatecznie stało się inaczej, ponieważ uczniowie z prowincji Kham, najliczniejsi, zabrali jego ciało i poddali kremacji. Ostatnia przepowiednia opisana w materiałach biograficznych pochodzi od Khjungpy Neldziora przepowiadającego przed śmiercią, że jego uczniowie o najwyższych zdolnościach (*dbang po rab*) osiągną oświecenie w tym ciełe (*rnams smin*), ci o średnich zdolnościach – we śnie (*bag chags*), o najniższych – po śmierci (w *bardo*) (KNT, s. 135).

We wszystkich streszczonych powyżej wypowiedziach użyty jest tybetański termin ‘lungten’ (przepowiednia), jednak w wielu innych sytuacjach w tekstach źródłowych pojawiają się czasowniki dotyczące aktów mowy, jak w wypadku zapowiedzi rzeczy ostatecznych (*mtar thug*) ogłoszonej przez jedną z jego nauczycieli, dakinię Kuntu Zangmo (*kun tu bzang mo*), odnoszącej się do jego 180 tysięcy uczniów, w tym sześciu ostatecznych: najpierw pięciu i jednego, który pojawi się później, osiągnięcia wieku 150 lat czy ostatecznego odrodzenia w Sukhawati (KNT, s. 120). Takich przypadków jest znacznie więcej, jednak nie włączyłam do statystyk.

Dwadzieścia sześć przypadków otrzymania przepowiedni przez Khjungpę Neldziora oraz po kilka takich przypadków w wypadku jego głównych uczniów i następców, czasem odnotowanych tylko ogólnym zwrotem „otrzymał przepowiednię”, bez doprecyzowania jej treści, sugeruje wysoką rangę tego typu aktów i ich ważność czy wręcz niezbędność na duchowej ścieżce.

Podsumowanie

Od therawady po dzogchen (t. *rdzogs chen*), różne nurty buddyzmu propagują kultywowanie uważności, przebywanie w „tu i teraz”, bez lgnięcia do przeszłości i zastanawiania się nad przyszłością. Lektura Kanonu palijskiego ukazuje, że Budda wyrażał się o praktykach przepowiadania przyszłości z dezaprobatą, a jednak nie stronił od snucia opowieści o przyszłości naszego uniwersum czy pojawianiu się w nim kolejnych buddów.

We wczesnych szkołach buddyzmu nauczyciel był jeden: historyczny budda i to on otrzymywał według pism kanonicznych liczne przepowiednie dotyczące swej przyszłości, zarówno we wcieleniach poprzedzających, jak i w swym ostatnim ludzkim odrodzeniu. W biografii założycieli późniejszych buddyjskich denominacji pojawia się podobna tendencja. Choć kolejni buddyjscy mistrzowie niekoniecznie wywodzą swe legitymacje od kogoś z tzw. historycznych buddów, zwłaszcza w późniejszej mahajanie, w tym w przebadanym przeze mnie średniowiecznym materiale biograficznym renomowanych nauczycieli jednej z tybetańskich szkół niemal wszyscy otrzymali przepowiednię potwierdzającą zaawansowany poziom duchowego rozwoju i rychłe oświecenie. Taka przepowiednia uważana jest za gwarantującą nieuchronność owego osiągnięcia. Jednak, co charakterystyczne, o ile w odniesieniu do Śakjamuniego przepowiedni udzielali mu ludzie, w świecie buddyzmu tybetań-

skiego znajdujemy w tej roli także dawno nieżyjących guru, abstrakcyjnych buddów mahajany, bóstwa medytacyjne, boginie itp. Sny i stany wizyjne traktowane są tu na równi ze spotkaniami w ciele fizycznym, a przepowiadane jest nie tylko oświecenie, ale też szczegóły duchowej ścieżki, przyszłości linii transmisji oraz uczniów.

Zestawienie głoszonych przez Buddę wskazówek medytacyjnych i pouczeń z faktyczną praktyką, z jego okazjonalnymi wypowiedziami, ujawnia niespójność. Co najmniej dwa argumenty mogą taką niekonsekwencję usprawiedliwiać czy znosić. W pierwszym głównym kluczem jest zakorzenione w doktrynie przekonanie, iż Budda doskonale zna powiązania przyczynowo-skutkowe, widzi karmiczne rezultaty. Stąd być może w źródłach spotykamy termin *veyyākaraṇa*, przekładany na języki europejskie jako „przepowiednia”, lecz znaczący przede wszystkim „wyjaśnienie”, „szczegółowy opis”. W tym paradygmacie wypowiedzi Buddy na temat przyszłości są efektem bezpośredniego wglądu, wiedzy i nie wymagają kontaktów z wyższą potęgą, światem duchowym czy zaplecza popularnych w jego czasach technik dywinationnych, które stanowczo potępiał i które z tej perspektywy jawią się jako dające informacje zapośredniczone.

Drugi argument, mogący na gruncie doktryny wyjaśnić niekonsekwentne wypowiedzi Buddy, bazuje na koncepcji skutecznych środków (p., s. *upāya*), wzmiankowanej w kanonie palijskim (np. *Saṅgīti sutta*, DN 33.3), a rozbudowanej w mahajanie. Podstawowym jeśli nie jedynym celem nauczania Buddy był według pism kanonicznych cel religijny (wyzwolenie) i można spekulować, iż wypowiedzi Buddy na temat przyszłości także miały mu służyć. Narracje o przyszłości uniwersum wskazują na kruchość i nietrwałość zarówno świata, jak i ludzkiego odrodzenia. Ich rola może zatem polegać na motywowaniu do moralnych zachowań i duchowego rozwoju. Narracje te są w swym ostatecznym wydźwięku optymistyczne, zapowiadając pojawianie się kolejnych buddów-przewodników istot, choć nie każda epoka ma być nimi naznaczona. Z kolei przepowiednie na temat dalszych losów osób wyraźnie legitymizują pozycję danego nauczyciela i budują jego autorytet. Choć koncentrowanie się na przyszłości nie jest zalecane, przepowiednie te mogły zatem być traktowane instrumentalnie, usankcjonowane celem ostatecznym i niepostrzegane jako stojące w sprzeczności z postulatami Buddy o niezaprzątaniu myśli przyszłością.

Literatura

Teksty źródłowe

Āṭānāṭiya suttanta. W: *Dīgha Nikāya* 32.

Bskal pa bzang po'i mdo. W: *Degé Kangyur*, t. 45, 1–340. The Noble Great Vehicle Sūtra “The Good Eon”. 2022. Wyd. dwujęzyczne. Tłum. The Dharmachakra Translation Committee. Pobrano 10.07.2022 z <https://read.84000.co/translation/toh94.html>

Buddhavaṃsa. W: *Khuddaka Nikāya* 14.

Cakkavatti sihanada sutta. W: *Dīgha Nikāya* 26. Pobrano 3.06.2022 z <https://suttacentral.net/dn26/en/sujato?layout=plain&reference=none¬es=asterisk&highlight=false&script=latin>

- Cūlavagga*. (1990). W: *Vinaya Texts*, Part 3 Kullavagga IV–XII (tłum. T. W. Rhys Davids, H. Oldenberg). Motilal Banarsidass.
- Dhammajala sutta*. W: *Dīgha Nikāya* 1. Pobrano 11.05.2022 z http://buddhasutra.com/files/brahmajala_sutta.htm
- Dpal ldan shangs pa bka' brgyud kyi gser chos rnam lnga*, Kunkhyab Chuling, Sonada 1982.
- Dpal ldan shangs pa bka' brgyud kyi do ha rdo rje'i tshig rkang dang mgur dbyangs phyogs gcig tu bsgrigs pa thos pa don ldan byin rlabs rgya mtsho*. W: SZ, t. 5, 225–438.
- Goś lo tsa ba gzhon nu dpal. (1996). *Blue Annals*. (tłum. G. N. Roerich). Motilal Banarsidass.
- Karma ngag dbang yon tan rgya mtsho (alias 'jam mgon kong sprul blo gros mtha' yas)*. *Dpal ldan shangs pa bka' brgyud kyi ngo mtshar rin chen brgyud pa'i rnam thar la gsol ba 'debs pa u dumba ra'i phreng ba*. W: SZ, t. 5, 87–223.
- Mahāpadhāna suttanta*. W: *Dīgha Nikāya* 14.
- Mañjuśrīmūlatantra*. W: *Lhasa Kangyur*, cz. Rgyud, t. tha, 53b–448b. Pobrano 3.06.2022 z <http://www.rkts.org/etexts.php?id=2|I4114|rgyud|53b>
- Rmog lcog pa. Bla ma rin po che rmog lcog pa'i rnam thar*. W: SZ, t. 1, 145–221.
- Samaññaphala sutta*. W: *Dīgha Nikāya* 2. Pobrano 16.05.2022 z <https://suttacentral.net/dn2/en/sujato?layout=plain&reference=none¬es=asterisk&highlight=false&script=latin>
- Śaṅgīti sutta*, W: *Dīgha Nikāya* 33.
- Sattasūriya sutta*. W: *Aṅguttara Nikāya* 7.66.
- Tevijjavacchagotta sutta*. W: *Majjhima Nikāya* 71. Pobrano 16.05.2022 z <https://suttacentral.net/mn71/en/horner?reference=none&highlight=false>
- Zhan sgom chos seng, Rme'u ston pa, Rmog lcogs pa, Rin chen rdo rje, Bla ma khyung po rnal byor gyi rnam thar zur tsam*. W: SZ, t. 1, 59–144.

Pozostałe źródła

- Bemak, A., Hitchcock, V. (reż.). (2012). *When the Iron Bird Flies: Tibetan Buddhism Arrives in the West*. Film dokumentalny.
- Ghosh, B. (1987). Buddha Dipankara Twentyfourth Predecessor of Gautama. *Bulletin of Tibetology*, 2, 33–38.
- Gombrich, R.F. (2012). *Buddhist Precept & Practice*. Routledge.
- Li, J. (2022). *When the Iron Bird Flies*. Stanford University Press.
- Monier-Williams, M. (1923). *A Sanskrit-English Dictionary*. Oxford University Press.
- Patton, Th. (2016). Buddhist Salvation Armies as Vanguard of the Sāsana: Sorcerer Societies in Twentieth-Century Burma. *The Journal of Asian Studies*, 75(4), 1083–1104.
- Schaik van, S. (2007, wrzesień 18). *The red-faced men I: Warriors with painted faces*. <https://earlytibet.com/2007/09/18/red-faced-men/>
- Strong, J. (2009). *The Buddha: a beginner's guide*. Oneworld Publications.